



## Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL  
MELCHIOR WATHELET  
prezentate la 25 iulie 2018<sup>1</sup>

**Cauza C-310/17**

**Levola Hengelo BV  
împotriva  
Smilde Foods BV**

[cerere de decizie preliminară formulată de Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (Curtea de Apel din Arnhem-Leeuwarden, Țările de Jos)]

„Trimitere preliminară – Directiva 2001/29/CE – Drept de autor și drepturi conexe – Noțiunea «operă» – Gustul unui produs alimentar”

1. Prezenta cerere de decizie preliminară din 23 mai 2017, depusă la grefa Curții la 29 mai 2017 de Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (Curtea de Apel din Arnhem-Leeuwarden, Țările de Jos), privește interpretarea articolelor 2-5 din Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională<sup>2</sup>.
2. Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între societatea Levola Hengelo BV (denumită în continuare „Levola”), pe de o parte, și societatea Smilde Foods BV (denumită în continuare „Smilde”), pe de altă parte, două întreprinderi care produc alimente, în legătură cu pretinsa încălcare de către Smilde a dreptului de autor al Levola cu privire la gustul unei creme tartinabile cu brânză din smântână și ierburi aromatice proaspete, denumită „Heksenkaas” sau „Heks'nkaas” (denumită în continuare „Heksenkaas”)<sup>3</sup>.
3. Instanța de trimitere consideră că, în scopul soluționării litigiului cu care este sesizată, aceasta trebuie să cunoască îndeosebi dacă dreptul Uniunii, în special Directiva 2001/29, se opune protecției, prin dreptul de autor, a gustului unui produs alimentar.

<sup>1</sup> Limba originală: franceza.

<sup>2</sup> JO 2001, L 167, p. 10, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 230.

<sup>3</sup> În limba română, „brânza vrăjitoarelor”.

## I. Cadrul juridic

### A. Dreptul internațional

#### 1. Convenția de la Berna

4. Articolul 2 din Convenția de la Berna pentru protecția operelor literare și artistice, semnată la Berna la 9 septembrie 1886 (Actul de la Paris din 24 iulie 1971), în versiunea care rezultă din modificarea de la 28 septembrie 1979 (denumită în continuare „Convenția de la Berna”), prevede:

„(1) Termenul opere literare și artistice cuprinde toate lucrările din domeniul literar, științific și artistic, oricare ar fi modul sau forma de exprimare, precum: cărțile, broșurile și alte scierii; conferințele, alocuțiunile, predicile și alte opere de aceeași natură; operele dramatice sau dramatico-muzicale; operele coregrafice și pantomimele; compozițiile muzicale cu sau fără cuvinte; operele cinematografice, cărora le sunt asimilate operele exprimate printr-un procedeu analog cinematografiei; operele de desen, de pictură, de arhitectură, de sculptură, de gravură, de litografie; operele fotografice, cărora le sunt asimilate operele exprimate printr-un procedeu analog fotografiei; operele de artă aplicată; ilustrațiile, hărțile geografice; planurile, crochiurile și operele plastice referitoare la geografie, la topografie, la arhitectură sau la științe.

(2) Se rezervă totuși legislațiilor țărilor Uniunii dreptul de a dispune că operele literare și artistice sau una ori mai multe categorii dintre ele nu sunt protejate, atâta timp cât nu au fost fixate pe un suport material.

[...]

(5) Culegerile de opere literare sau artistice, cum sunt enciclopediile și antologiile, care, prin alegerea sau prin dispunerea materialelor, constituie creații intelectuale, sunt protejate ca atare, fără a prejudicia drepturile autorilor asupra fiecărei opere care face parte din aceste culegeri.

(6) Operele sus-menționate beneficiază de protecție în toate țările Uniunii. Această protecție se exercită în favoarea autorului și a deținătorilor drepturilor sale.

[...]”

5. Potrivit articolului 9 alineatul (1) din Convenția de la Berna:

„Autorii operelor literare și artistice, protejați prin prezenta convenție, beneficiază de dreptul exclusiv de a autoriza reproducerea acestor opere, în orice mod și sub orice formă ar fi.”

#### 2. Tratatul OMPI privind drepturile de autor

6. La 20 decembrie 1996, Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI) a adoptat la Geneva Tratatul OMPI privind drepturile de autor (denumit în continuare „Tratatul OMPI privind drepturile de autor”), care a intrat în vigoare la 6 martie 2002 și a fost aprobat în numele Comunității Europene prin Decizia 2000/278/CE<sup>4</sup>.

<sup>4</sup> Decizia Consiliului din 16 martie 2000 de aprobare, în numele Comunității Europene, a Tratatului OMPI privind drepturile de autor și a Tratatului OMPI privind interpretările și execuțiile și fonogramele (JO 2000, L 89, p. 6, Ediție specială, 11/vol. 20, p. 212).

7. Potrivit articolului 1 alineatul (4) din Tratatul OMPI privind drepturile de autor, intitulat „Raporturi cu Convenția de la Berna”:

„Părțile contractante trebuie să se conformeze articolelor 1-21 și anexei la Convenția de la Berna.”

8. Articolul 2 din Tratatul OMPI privind drepturile de autor, intitulat „Domeniul de aplicare al protecției privind dreptul de autor”, prevede:

„Protecția privind dreptul de autor se întinde doar asupra expresiilor, nu și asupra ideilor, procedeelelor, metodelor de funcționare sau conceptelor matematice ca atare.”

9. Articolul 4 din Tratatul OMPI privind drepturile de autor, intitulat „Programe pentru calculator”, prevede:

„Programele pentru calculator sunt protejate ca opere literare în sensul articolului 2 din Convenția de la Berna. Protecția prevăzută se aplică programelor pentru calculator oricare ar fi modul sau forma lor de exprimare.”

10. Potrivit articolului 5 din Tratatul OMPI privind drepturile de autor, intitulat „Compilații de date (baze de date)”:

„Compilațiile de date sau de alte elemente, oricare ar fi forma acestora, care, prin alegerea sau modul de dispunere a conținutului, constituie creații intelectuale sunt protejate ca atare. Protecția nu se extinde și asupra datelor sau a elementelor ca atare și nu aduce atingere niciunui drept de autor existent asupra datelor sau elementelor cuprinse în compilație.”

### 3. Acordurile OMC și TRIPS

11. Acordul privind aspectele legate de comerț ale drepturilor de proprietate intelectuală (TRIPS) din 15 aprilie 1994 (JO 1994, L 336, p. 1, Ediție specială, 11/vol. 10, p. 228, denumit în continuare „Acordul TRIPS”), care constituie anexa 1 C la Acordul de instituire a Organizației Mondiale a Comerțului (OMC) (JO 1994, L 336, p. 1, Ediție specială, 11/vol. 10, p. 5, denumit în continuare „Acordul OMC”), a fost aprobat prin Decizia 94/800/CE a Consiliului din 22 decembrie 1994 privind încheierea, în numele Comunității Europene, referitor la domeniile de competență sa, a acordurilor obținute în cadrul negocierilor comerciale multilaterale din Runda Uruguay (1986-1994)<sup>5</sup>.

12. Articolul 9 din Acordul TRIPS, intitulat „Relația cu Convenția de la Berna”, prevede:

„(1) Membrii [OMC] trebuie să respecte articolele 1-21 din Convenția de la Berna (1971) și anexa la respectiva convenție. [...]”

(2) Protecția dreptului de autor se extinde asupra expresiilor, și nu asupra ideilor, procedurilor, metodelor de funcționare sau conceptelor matematice în sine.”

13. Articolul 10 din Acordul TRIPS, intitulat „Programe de calculator și compilații de date”, prevede:

„(1) Programele de calculator, fie că sunt exprimate în cod sursă, fie în cod obiect, sunt protejate ca opere literare în temeiul Convenției de la Berna (1971).

<sup>5</sup> JO 1994, L 336, p. 1, Ediție specială, 11/vol. 10, p. 3.

(2) Compilațiile de date sau de alte elemente, fie că sunt reproduse pe suport exploatabil pe mașină sau sub orice altă formă, care, din cauza alegerii sau aranjării conținutului lor, constituie creații intelectuale sunt protejate ca atare. Această protecție, care nu este extinsă asupra datelor sau elementelor în sine, nu trebuie să aducă atingere niciunui drept de autor care subzistă pentru datele sau elementele însele”.

### ***B. Dreptul Uniunii***

14. Articolul 2 din Directiva 2001/29, intitulat „Dreptul de reproducere”, prevede:

„Statele membre prevăd dreptul exclusiv de a autoriza sau de a interzice reproducerea directă sau indirectă, temporară sau permanentă, prin orice mijloace și în orice formă, în totalitate sau în parte:

a) pentru autori, a operelor lor;

[...]”

15. Articolul 3 din Directiva 2001/29, intitulat „Dreptul de comunicare publică a operelor și dreptul de a pune la dispoziția publicului alte obiecte protejate”, prevede:

„(1) Statele membre prevăd dreptul exclusiv al autorului de a autoriza sau de a interzice orice comunicare publică a operelor lor, prin cablu sau fără cablu, inclusiv punerea la dispoziția publicului a operelor lor, astfel încât oricine să poată avea acces la acestea din orice loc și în orice moment.

[...]”

16. Articolul 4 din Directiva 2001/29, intitulat „Dreptul de distribuire” prevede:

„(1) Statele membre prevăd dreptul exclusiv al autorului de a autoriza sau de a interzice orice formă de distribuire către public, prin vânzare sau prin altă modalitate, a originalului operei sau a copiilor acestuia.

[...]”

### ***C. Dreptul neerlandez***

17. Articolul 1 din Auteurswet (Legea neerlandeză privind dreptul de autor, denumită în continuare „Legea privind dreptul de autor”) prevede:

„Dreptul de autor este, sub rezerva limitărilor prevăzute de lege, dreptul exclusiv al autorului unei opere literare, științifice sau artistice sau al succesorilor săi în drepturi de a publica și de a reproduce această operă.”

18. Articolul 10 din Legea privind dreptul de autor are următorul cuprins:

„1. Opere literare, științifice sau artistice în sensul prezentei legi înseamnă:

- 1) cărți, broșuri, ziare, periodice și orice alte scrieri;
- 2) opere dramatice și dramatico-muzicale;
- 3) conferințe și alocuțiuni;

- 4) opere de coreografie și de pantomimă;
- 5) opere muzicale cu sau fără text;
- 6) opere de desen, de pictură, de arhitectură, de sculptură, litografii, gravuri și alte culegeri;
- 7) hărți geografice;
- 8) planuri, schițe și prezentări plastice legate de arhitectură, de geografie, de topografie și de alte științe;
- 9) opere fotografice;
- 10) opere cinematografice;
- 11) opere de artă aplicată și desene și modele industriale;
- 12) programe pentru calculator și materialul pregătitor

și, în general, orice produs din domeniul literar, științific sau artistic redat în orice mod și în orice formă.

[...]"

## II. Litigiul principal și întrebările preliminare

19. Heksenkaas este o cremă tartinabilă cu brânză din smântână și ierburi aromatice proaspete. Aceasta a fost creată de către un comerciant cu amănuntul de legume și produse proaspete neerlandez în anul 2007. Printr-un contract încheiat în anul 2011 și în schimbul unei redevențe calculate în funcție de cifra de afaceri realizată din vânzare, creatorul acesteia a transferat către Levola drepturile sale de proprietate intelectuală cu privire la acest produs.

20. La 10 iulie 2012, s-a acordat brevetul pentru procedura de fabricare a produsului Heksenkaas și la jumătatea anului 2010 a fost înregistrată marca verbală „Heksenkaas”.

21. Începând cu luna ianuarie a anului 2014, Smilde fabrică un produs denumit „Witte Wievenkaas”, pentru un lanț de supermarketuri din Țările de Jos.

22. Levola a acționat în justiție Smilde în fața rechtbank Gelderland (Tribunalul din Gelderland, Țările de Jos), susținând că fabricarea și vânzarea Witte Wievenkaas îi încalcă drepturile de autor asupra „gustului” Heksenkaas. Levola a definit dreptul de autor asupra unui „gust” drept „întreaga impresie creată asupra simțului gustativ prin consumul unui produs alimentar, inclusiv prin senzația percepută în gură prin simțul tactil”.

23. Levola a solicitat rechtbank Gelderland (Tribunalul din Gelderland) să constate, pe de o parte, că gustul Heksenkaas constituie o creație intelectuală proprie fabricantului său și beneficiază, în consecință, de protecție prin dreptul de autor, în calitate de „operă”, în sensul articolului 1 din Legea privind dreptul de autor, și, pe de altă parte, că gustul produsului fabricat de Smilde constituie o reproducere a acestei „opere”. De asemenea, aceasta a solicitat aceleiași instanțe să oblige Smilde să înceteze și să se abțină în viitor de la orice încălcare a dreptului său de autor, inclusiv fabricarea, achiziția, vânzarea și orice alt tip de comercializare a produsului denumit „Witte Wievenkaas”.

24. Prin hotărârea din 10 iunie 2015, rechtbank Gelderland (Tribunalul din Gelderland) a considerat că, fără a fi necesar să statueze cu privire la aspectul dacă gustul Heksenkaas este susceptibil să fie protejat în temeiul dreptului de autor, pretențiile Levola trebuie, în orice caz, să fie respinse, din moment ce aceasta din urmă nu a precizat ce elemente sau combinații de elemente ale gustului Heksenkaas i-ar conferi acestuia un caracter original și o notă individuală.

25. Levola a formulat apel împotriva acestei hotărâri la instanța de trimitere.

26. Instanța de trimitere consideră că problema principală formulată în cauză este aceea de a se stabili dacă gustul unui produs alimentar poate fi protejat în temeiul dreptului de autor. Aceasta adaugă faptul că părțile din cauza cu care este sesizată susțin poziții diametral opuse cu privire la această problemă.

27. Potrivit Levola, gustul unui produs alimentar poate fi calificat drept operă literară, științifică sau artistică protejată în temeiul dreptului de autor. Levola se bazează în special pe hotărârea din 16 iunie 2006 a Hoge Raad der Nederlanden (Curtea Supremă a Țărilor de Jos), Lancôme (ECLI:NL:HR:2006:AU8940), în care această din urmă instanță a admis, în principiu, posibilitatea de a recunoaște un drept de autor asupra mirosului unui parfum.

28. În schimb, potrivit Smilde, protecția gusturilor nu poate face obiectul sistemului dreptului de autor, care privește doar creații vizuale și sonore. Pe de altă parte, caracterul perisabil al unui produs alimentar și caracterul subiectiv al experienței gustative se opun calificării gustului unui produs alimentar drept operă protejată prin dreptul de autor. În plus, drepturile exclusive ale autorului unei opere de proprietate intelectuală și restricțiile aduse acestora sunt practic inaplicabile în cazul gusturilor.

29. Instanța de trimitere arată că Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța) a exclus în mod categoric posibilitatea unei protecții a unui miros prin dreptul de autor, în special în hotărârea sa din 10 decembrie 2013<sup>6</sup>. Așadar, jurisprudența instanțelor naționale supreme din Uniune ar fi divergentă în ceea ce privește problema, similară celei aflate în miezul cauzei cu care este sesizată instanța de trimitere, a protecției unui miros prin dreptul de autor.

30. În aceste condiții, Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (Curtea de Apel din Arnhem-Leeuwarden, Țările de Jos) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) a) Dreptul Uniunii se opune protecției gustului unui produs alimentar – în calitate de creație intelectuală proprie a autorului – prin dreptul de autor? În special:
- b) Faptul că noțiunea «opere literare și artistice» de la articolul 2 alineatul (1) din Convenția de la Berna, care este obligatoriu pentru toate statele membre ale Uniunii, cuprinde «toate lucrările din domeniul literar, științific și artistic, oricare ar fi modul sau forma de exprimare», însă exemplele menționate la această dispoziție se referă numai la creații care pot fi percepute vizual și/sau acustic se opune protecției prin dreptul de autor?
  - c) Caracterul (posibil) perisabil al unui produs alimentar și/sau caracterul subiectiv al percepției unui gust se opun unei calificări a gustului unui produs alimentar ca operă protejată prin dreptul de autor?
  - d) Sistemul drepturilor exclusive și al restricțiilor, astfel cum este reglementat la articolele 2-5 din Directiva 2001/29, se opune protecției gustului unui produs alimentar prin dreptul de autor?

<sup>6</sup> Cour de cassation, chambre commerciale (Curtea de casație, Secția comercială), 10 decembrie 2013, nr. 11-19.872, nepublicată în buletin (ECLI:FR:CCASS:2013:CO01205).

- 2) În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare litera a):
- a) Ce condiții trebuie îndeplinite pentru ca gustul unui produs alimentar să beneficieze de protecția prin dreptul de autor?
  - b) Protecția prin dreptul de autor a unui gust se întemeiază exclusiv pe gust ca atare sau (și) pe rețeta produsului alimentar?
  - c) Ce trebuie să pretindă partea care invocă în cadrul unei acțiuni (în contrafacere) faptul că a creat gustul unui produs alimentar, protejat prin dreptul de autor? Poate această parte să se rezume la a pune produsul alimentar la dispoziția instanței în cadrul procedurii, pentru ca prin gustare și mirosire aceasta să își formeze o opinie privind aspectul dacă gustul produsului alimentar respectă condițiile protecției prin dreptul de autor? Sau este necesar ca reclamanta să prezinte (și) o descriere a alegerilor creative legate de compoziția gustului și/sau de rețetă, pe baza cărora gustul să fie considerat creația intelectuală proprie a autorului?
  - d) În ce mod trebuie să stabilească instanța, în cadrul unei proceduri în contrafacere, dacă gustul produsului alimentar al pârâtului coincide într-atât cu gustul produsului alimentar al reclamantului, încât să existe o încălcare a drepturilor de autor? În acest context, prezintă relevanță (și) faptul că coincid și impresiile generale ale celor două gusturi?”

### III. Procedura în fața Curții

31. Levola, Smilde, guvernele francez, italian și al Regatului Unit, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise. Levola, Smilde, guvernele neerlandez, francez și al Regatului Unit, precum și Comisia au formulat observații orale în cadrul ședinței care a avut loc la 4 iunie 2018.

### IV. Analiză

32. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă gustul unui produs alimentar constituie o „operă” și poate fi protejat prin dreptul de autor de către Directiva 2001/29<sup>7</sup>.

#### A. Cu privire la admisibilitate

33. Smilde susține că prezenta cerere de decizie preliminară este inadmisibilă. Aceasta consideră că, pe lângă faptul că Levola nu și-a îndeplinit obligația de susținere a pretențiilor și de probă în cauza principală, această cauză poate fi deja închisă pe baza faptului că gustul produsului Heksenkaas nu este original.

34. În opinia noastră, excepția de inadmisibilitate ridicată de Smilde nu poate fi reținută din următoarele motive.

<sup>7</sup> Potrivit Levola, „miza în litigiul [...] dintre Levola și Smilde este protecția prin dreptul de autor a gustului Heksenkaas *ca atare*. Este vorba despre impresia senzorială prin care se experimentează gustul *ca atare*, și nu de mijloacele prin care este creată această impresie. În consecință, nu se solicită protecția unei substanțe concrete sau a unei liste de ingrediente. Opera pentru care este solicitată protecția o reprezintă gustul în sine, nu suportul său” (punctul 9 din observațiile acesteia). Levola adaugă faptul că „nu este exclus ca gustul să poată fi reprodus prin intermediul unui alt suport în același mod în care imaginea creată de artist prin pictura în ulei poate fi imitată și reprodusă pe un alt suport. Astfel, o operă protejată prin dreptul de autor este constituită din expresia imaterială, și nu din suportul fizic care poartă această expresie” (punctul 86 din observațiile acesteia).



35. Numai instanțele naționale care sunt sesizate cu soluționarea litigiului și care trebuie să își asume răspunderea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată au competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile fiecărei cauze, atât necesitatea unei decizii preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe propria hotărâre, cât și relevanța întrebărilor pe care le adresează Curții. În consecință, în cazul în care întrebările adresate privesc interpretarea dreptului Uniunii, Curtea este, în principiu, obligată să se pronunțe. Rezultă că întrebările referitoare la dreptul Uniunii beneficiază de o prezumție de relevanță. Astfel, respingerea de către Curte a unei cereri formulate de o instanță națională este posibilă numai dacă este evident că interpretarea solicitată a dreptului Uniunii nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale ori atunci când problema este de natură ipotetică ori Curtea nu dispune de elementele de fapt și de drept necesare pentru a răspunde în mod util la întrebările care i-au fost adresate<sup>8</sup>.

36. Trebuie subliniat că prezenta cerere de decizie preliminară privește interpretarea dreptului Uniunii și, mai exact, interpretarea articolelor 2-5 din Directiva 2001/29. În absența unui indiciu sau chiar a unei afirmații în sensul că interpretarea solicitată a dreptului Uniunii nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal ori că problema este de natură ipotetică, considerăm că întrebările preliminare adresate de instanța de trimitere cu privire la interpretarea acestei directive și la noțiunea „operă” nu pot fi considerate inadmisibile prin simplul fapt că una dintre părțile din litigiul principal consideră că litigiul principal trebuie soluționat pe baza altor motive și argumente.

## **B. Cu privire la fond**

### *1. Noțiunea „operă” – noțiune „uniformă și autonomă de drept al Uniunii”*

37. Noțiunea „operă”, în sensul articolului 2 litera (a), al articolului 3 alineatul (1) și al articolului 4 alineatul (1) din Directiva 2001/29, nu este definită de această directivă<sup>9</sup>. În plus, dispozițiile respective nu fac nicio trimitere la dreptul național în ceea ce privește noțiunea „operă”<sup>10</sup>.

38. Într-o astfel de împrejurare, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, rezultă atât din cerința aplicării uniforme a dreptului Uniunii, cât și din cea a principiului egalității că termenii unei dispoziții de drept al Uniunii care nu conține nicio trimitere expresă la dreptul statelor membre pentru a stabili sensul și domeniul său de aplicare trebuie, în mod normal, să primească în întreaga Uniune Europeană o interpretare autonomă și uniformă, care trebuie stabilită ținând seama de contextul prevederii și de obiectivul urmărit de reglementarea în cauză<sup>11</sup>.

<sup>8</sup> A se vedea Hotărârea din 1 iulie 2010, Sbarigia (C-393/08, EU:C:2010:388, punctele 19 și 20 și jurisprudența citată).

<sup>9</sup> În plus, protecția prin dreptul de autor a gustului unui produs alimentar nu este reglementată în mod specific de legislația Uniunii.

<sup>10</sup> Potrivit Levola, „dacă dreptul Uniunii cunoaște o noțiune «operă» uniformă și autonomă, care nu lasă statelor membre libertatea de a stabili la nivel național condiții suplimentare pentru acordarea protecției prin dreptul de autor [...], dreptul Uniunii trebuie să rezolve de asemenea problema dacă statele membre trebuie să acorde protecție prin dreptul de autor creațiilor originale care sunt percepute altfel decât prin intermediul văzului sau auzului, cum ar fi un gust sau un miros, sau dacă acestea nu pot nici măcar să acorde protecție prin dreptul de autor unor astfel de creații de gust sau de miros, chiar dacă acest gust sau miros rezultă dintr-o muncă intelectuală creativă prin care autorul a dat o expresie creativității sale personale” (punctul 41 din observațiile acesteia). „Cu toate acestea, în cazul în care Curtea a înțeles doar să stabilească un prag minim calitativ în sensul protecției prin dreptul de autor, sub forma unei exigențe de „creație intelectuală proprie” – astfel cum admite, de exemplu, jurisprudența germană –, este evident, în consecință, că statele membre sunt libere să acorde sau nu protecție prin dreptul de autor unei opere care constă în gustul unei creații culinare, dacă acest gust poate cel puțin să fie calificat drept o creație intelectuală proprie autorului său. Astfel, pragul calitativ minim stabilit de „creație intelectuală proprie” nu exclude în mod necesar niciunul din simțurile umane, astfel încât determinarea relevanței modalității senzoriale în care este percepută o creație intelectuală proprie ar rămâne la latitudinea statelor membre” (punctul 42 din observațiile acesteia).

<sup>11</sup> A se vedea Hotărârea din 16 iunie 2011, Omejc (C-536/09, EU:C:2011:398, punctul 19). A se vedea de asemenea Hotărârea Padawan (C-467/08, EU:C:2010:620, punctul 32 și jurisprudența citată).



39. Rezultă din această jurisprudență că termenul „operă” trebuie considerat ca fiind o noțiune autonomă a dreptului Uniunii, ale cărei sens și domeniu de aplicare trebuie să fie identice în toate statele membre. Prin urmare, revine Curții obligația de a da acestui termen o interpretare uniformă în ordinea juridică a Uniunii<sup>12</sup>.

40. În consecință, noțiunea „operă”, în calitate de noțiune autonomă a dreptului Uniunii, nu permite statelor membre să prevadă, în această privință, standarde diferite sau suplimentare. În consecință, dreptul Uniunii se opune unei reglementări naționale care ar prevedea, în afara cadrului prevăzut de Directiva 2001/29<sup>13</sup>, posibilitatea protejării gustului produselor alimentare<sup>14</sup> prin dreptul de autor.

## 2. Noțiunea „operă” și exigența unei creații intelectuale

41. Guvernul francez consideră că, pentru a determina dacă un gust alimentar poate beneficia de protecția conferită prin dreptul de autor în temeiul Directivei 2001/29, trebuie să se stabilească dacă acesta poate fi considerat o „operă”, și anume o lucrare care este originală în sensul că este o creație intelectuală proprie a autorului său.

42. Curtea a subliniat la punctul 34 din Hotărârea din 16 iulie 2009, Infopaq International (C-5/08, EU:C:2009:465), că „rezultă din economia generală a Convenției de la Berna, în special din articolul 2 alineatele (5) și (8), că pentru protecția anumitor lucrări ca opere literare sau artistice este necesar ca acestea să reprezinte creații intelectuale”<sup>15</sup>. În plus, Curtea a decis că dreptul de autor în sensul articolului 2 litera (a) din Directiva 2001/29 nu se poate aplica decât în cazul unui obiect care este original, fiind o creație intelectuală proprie a autorului său<sup>16</sup>.

43. La punctul 88 din Hotărârea din 1 decembrie 2011, Painer (C-145/10, EU:C:2011:798), Curtea a declarat că o creație intelectuală este proprie autorului său atunci când reflectă personalitatea acestuia. În conformitate cu punctul 39 din Hotărârea din 1 martie 2012, Football Dataco și alții (C-604/10, EU:C:2012:115), criteriul originalității nu este îndeplinit atunci când constituirea unei baze de date este impusă de considerații tehnice, de reguli sau de limitări care nu lasă loc niciunei libertăți de creație. În plus, la punctul 42 din hotărârea menționată, Curtea a statuat că faptul că constituirea bazei de date ar fi impus, independent de crearea datelor pe care aceasta le conține, o muncă și un know-how semnificative din partea autorului său nu poate, ca atare, să justifice protejarea sa prin dreptul de autor dacă această muncă și acest know-how nu exprimă nicio originalitate în alegerea sau dispunerea respectivelor date.

44. Considerăm însă că, deși aspectul ca un obiect să fie original reprezintă o condiție necesară pentru a beneficia de protecția dreptului de autor, acesta nu ne pare suficient. Pe lângă cerința ca obiectul în cauză să fie original, acesta trebuie să fie o „operă”.

12 A se vedea în acest sens Hotărârea Padawan (C-467/08, EU:C:2010:620, punctul 33).

13 Sau de o altă dispoziție de drept al Uniunii care ar putea eventual să fie adoptată dacă aceasta este decizia legiuitorului Uniunii.

14 A se vedea prin analogie Hotărârea din 16 iulie 2009, Infopaq International (C-5/08, EU:C:2009:465, punctele 27-29), și Hotărârea din 21 octombrie 2010, Padawan (C-467/08, EU:C:2010:620, punctele 29-37).

15 În hotărârea sa Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., Inc. 499 U. S. 340, Curtea Supremă a Statelor Unite a statuat că *sine qua non*-ul dreptului de autor este originalitatea.

16 Punctul 37 din Hotărârea Infopaq International. Potrivit Curții, „anumite opere precum programele pentru calculator, bazele de date sau fotografiile nu sunt protejate prin dreptul de autor decât dacă sunt originale în sensul că sunt o creație intelectuală proprie a autorului lor” (punctul 35 din hotărârea menționată, sublinierea noastră).

45. La punctul 33 din Hotărârea din 16 iulie 2009, Infopaq International (C-5/08, EU:C:2009:465), Curtea a statuat că „[a]rticolul 2 litera (a) din Directiva 2001/29 prevede că autorii au dreptul exclusiv de a autoriza sau de a interzice reproducerea în totalitate sau în parte a operelor lor. Rezultă că protecția dreptului de a autoriza sau de a interzice reproducerea de care beneficiază autorul are ca obiect o „operă”<sup>17</sup>.

46. Reiese cu claritate din această jurisprudență că articolul 2 litera (a) din Directiva 2001/29 impune, pe de o parte, existența unei „opere”<sup>18</sup> și, pe de altă parte, ca această operă să fie originală. Este important ca aceste două noțiuni, care sunt distincte, să nu fie fuzionate sau să se facă un amalgam din ele.

47. În consecință, considerăm, în acord cu Comisia, că faptul că o „operă poate fi protejată prin dreptul de autor în temeiul articolului 2 litera (a) din Directiva 2001/29 numai dacă îndeplinește acest criteriu al originalității nu poate fi totuși interpretat în sensul în care ar implica, dimpotrivă, că orice obiect care îndeplinește acest criteriu ar trebui să fie considerat „în mod automat”, din acest motiv, drept o „operă” protejată prin dreptul de autor în sensul directivei menționate<sup>19</sup>.

### 3. *Un gust constituie o operă?*

48. Întrucât Directiva 2001/29 nu definește noțiunea de operă, considerăm că este adecvat să se țină cont de dispozițiile Convenției de la Berna. Astfel, deși Uniunea nu este parte contractantă la Convenția de la Berna, aceasta „este totuși obligată, în temeiul articolului 1 alineatul (4) din Tratatul OMPI privind drepturile de autor, la care este parte, care face parte din ordinea sa juridică și pe care Directiva 2001/29 urmărește să îl pună în aplicare, să se conformeze articolelor 1-21 din Convenția de la Berna”<sup>20</sup>.

49. În consecință, Uniunea trebuie să se conformeze în special articolului 2 alineatul (1) din Convenția de la Berna, care determină domeniul de aplicare al operelor „literare și artistice” care pot fi protejate prin dreptul de autor. Potrivit acestei dispoziții, termenii „opere literare și artistice”, „cuprind toate lucrările din domeniile literar, științific și artistic, oricare ar fi modul sau forma de exprimare”. În plus, articolul 2 alineatul (1) din Convenția de la Berna conține o *listă neexhaustivă*<sup>21</sup> a operelor „literare și artistice” care sunt protejate<sup>22</sup>.

50. Lista respectivă nu face nicio referire la gusturi și nici la opere similare gusturilor, precum mirosurile sau parfumurile, dar aceasta nici nu le exclude în mod expres.

17 Articolul 3 din Directiva 2001/29, privind „dreptul de comunicare publică a operelor și dreptul de a pune la dispoziția publicului alte obiecte protejate”, și articolul 4 din directiva menționată, privind „dreptul de distribuire”, se referă de asemenea la o „operă”.

18 Potrivit guvernului Regatului Unit, ar fi complet eronat ca Hotărârea din 16 iulie 2009, Infopaq International (C-5/08, EU:C:2009:465), să fie interpretată „în sensul că orice tip de operă, indiferent care ar fi acesta, trebuie protejată prin dreptul de autor în măsura în care este vorba de o creație intelectuală a unui autor. Raționamentul de la punctul 37 trebuie interpretat în lumina punctelor 34-36, în care se afirmă în mod clar că sistemul protejat de Directiva 2001/29 se aplică numai cu privire la anumite obiecte clasificate drept opere literare sau artistice în temeiul Convenției de la Berna sau al unui alt element de drept al Uniunii, precum Directiva privind programele pentru calculator” (punctul 19 din observațiile acestuia).

19 Punctul 33 din observațiile scrise ale Comisiei. În Hotărârea din 4 octombrie 2011, Football Association Premier League și alții (C-403/08 și C-429/08, EU:C:2011:631, punctele 96-99), Curtea a decis că întâlnirile sportive nu pot fi considerate drept *creații intelectuale care pot fi calificate drept opere*, deoarece, pentru a dobândi o astfel de calificare, ar trebui ca obiectul în cauză să fie original, în sensul ca acesta să *constituie o creație intelectuală proprie a autorului său*. Deși este adevărat că formularea acestor puncte din hotărârea în cauză lasă impresia că o „operă” este sinonimă cu o „creație intelectuală” și că singura cerință pentru a invoca un drept de autor este existența unei „creații intelectuale”, considerăm că reiese din această hotărâre că întâlnirile sportive, în special meciurile de fotbal, nu sunt protejate prin dreptul de autor, deoarece acestea sunt încadrate prin reguli de joc care nu lasă loc pentru o libertate creativă în sensul dreptului de autor. Astfel, întâlnirilor sportive ca atare le lipsește originalitatea. Problema dacă întâlnirile sportive constituie „opere” (neoriginale) nu a fost examinată de Curte.

20 A se vedea Hotărârea din 9 februarie 2012, Luksan (C-277/10, EU:C:2012:65, punctul 59).

21 În opinia noastră, expresiile „telles que” din versiunea în limba franceză și „such as” din versiunea în limba engleză indică natura neexhaustivă și, prin urmare, exemplificatoare a operelor „literare și artistice” care pot fi protejate prin dreptul de autor.

22 A se vedea articolul 2 alineatul (6) din Convenția de la Berna.

51. Cu toate acestea, remarcăm că, în pofida faptului că, potrivit articolului 2 alineatul (1) din Convenția de la Berna, „termenul «opere literare și artistice» cuprinde toate lucrările din domeniul literar, științific și artistic, oricare ar fi modul sau forma de exprimare”, această dispoziție se referă numai la operele care sunt percepute prin mijloace vizuale sau sonore, cum ar fi cărțile și compozițiile muzicale, cu excluderea lucrărilor care pot fi percepute prin alte simțuri, precum gustul, mirosul sau simțul tactil.

52. În plus, în cazul unor îndoieli persistente cu privire la protecția anumitor lucrări prin dreptul de autor, comunitatea internațională a intervenit cu regularitate pentru a stabili în mod clar că aceste „opere” sunt protejate prin dreptul de autor – cu condiția ca acestea să fie originale – fie prin modificarea Convenției de la Berna, fie prin adoptarea altor acorduri multilaterale<sup>23</sup>.

53. Astfel a fost adoptat Tratatul OMPI privind drepturile de autor, care reprezintă un aranjament particular în sensul Convenției de la Berna, în special în sensul de a proteja operele din mediul digital<sup>24</sup>, cum ar fi programele pentru calculator și compilațiile de date sau de alte elemente (bazele de date)<sup>25</sup>.

54. Gustul unui produs alimentar nu poate fi comparat cu niciuna din „operele” protejate prin acest tratat și, după cunoștințele noastre, nicio altă dispoziție de drept internațional nu protejează, prin dreptul de autor, gustul unui produs alimentar<sup>26</sup>.

55. În plus, considerăm, în conformitate cu observațiile guvernului francez și ale Comisiei, că, în cazul în care procesul de elaborare a unui gust alimentar sau a unui parfum necesită muncă și implică un know-how, acestea ar constitui obiecte a căror protecție ar putea fi asigurată prin dreptul de autor doar dacă sunt originale<sup>27</sup>. Protecția privind dreptul de autor se întinde asupra *expresiilor originale*, iar nu asupra ideilor, a procedurilor, a metodelor de funcționare sau a conceptelor matematice în sine<sup>28</sup>. Considerăm că, dacă forma în care poate fi exprimată o rețetă (expresia) poate fi protejată prin dreptul de autor în cazul în care expresia este originală, dreptul de autor nu protejează rețeta în sine (ideea). Această distincție este denumită în limba engleză „idea/expression dichotomy”.

23 A se vedea în acest sens p. 25 din Ghidul tratatelor cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe administrate de OMPI, publicat în anul 2003 și disponibil pe următoarea pagina de internet: [http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/fr/copyright/891/wipo\\_pub\\_891.pdf](http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/fr/copyright/891/wipo_pub_891.pdf).

24 A se vedea considerentul (15) al Directivei 2001/29. Articolul 4 din Tratatul OMPI privind drepturile de autor prevede în mod expres că programele pentru calculator sunt protejate ca opere literare în sensul articolului 2 din Convenția de la Berna. Articolul 5 din același tratat prevede că bazele de date, oricare ar fi forma acestora, care, prin alegerea sau modul de dispunere a conținutului, constituie creații intelectuale sunt de asemenea protejate în același sens și în aceeași calitate. A se vedea de asemenea articolul 10 din TRIPS.

25 Directiva 2001/29 privește protecția juridică a dreptului de autor și a drepturilor conexe, cu excepția în special a protecției juridice a programelor pentru calculator și a protecției juridice a bazelor de date. Astfel, Directiva 2009/24/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2009 privind protecția juridică a programelor pentru calculator (JO 2009, L 111, p. 16) se referă în mod specific la protecția juridică a programelor pentru calculator. Reiese din cuprinsul primului considerent al Directivei 91/250/CEE a Consiliului din 14 mai 1991 privind protecția juridică a programelor pentru calculator (JO 1991, L 122, p. 42, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 114), care a fost abrogată și înlocuită prin Directiva 2009/24, „[că,] în prezent, programele pentru calculator nu sunt explicit protejate în toate statele membre prin legislația în vigoare, iar această protecție, acolo unde există, prezintă caracteristici diferite”. În această privință, observăm că codul obiect al unui program pentru calculator nu este, în principiu, perceptibil de către o ființă umană. Cu toate acestea, codul obiect al unui program pentru calculator reprezintă o producție exactă și stabilă, care poate fi „citită” sau „percepută” în mod concret și obiectiv de un aparat. În plus, Directiva 96/9/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 martie 1996 privind protecția juridică a bazelor de date (JO 1996, L 77, p. 20, Ediție specială, 13/vol. 17, p. 102) se referă în mod specific la protecția juridică a bazelor de date. Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 96/9, care se referă la dreptul de autor, prevede că „bazele de date care, prin alegerea sau dispunerea elementelor, constituie o creație intelectuală proprie a autorului sunt protejate ca atare de dreptul de autor. Nici un alt criteriu nu se aplică pentru a determina dacă bazele de date pot beneficia de această protecție”. Articolul 7 alineatul (1) din Directiva 96/9 protejează printr-un drept *sui generis* bazele de date pentru care obținerea, verificarea sau prezentarea conținutului atestă o investiție substanțială din punct de vedere calitativ sau cantitativ.

26 Potrivit Smilde, „[n]iciun legiuitor (nici autorii Convenției de la Berna, nici negociatorii TRIPS, nici autorii Convențiilor OMPI privind dreptul de autor și, cu siguranță, nici părțile angajate în procesul legislativ care a condus la Directiva [2001/29]) nu a avut niciodată intenția de a permite monopolizarea, prin intermediul dreptului de autor, a ceva subiectiv, perisabil, imprecis, variabil, insesizabil și determinat din punct de vedere tehnic precum un gust” (punctul 91 din observațiile acesteia).

27 Și anume creații intelectuale. A se vedea Hotărârea din 1 martie 2012, Football Dataco și alții (C-604/10, EU:C:2012:115, punctul 42).

28 A se vedea în acest sens Hotărârea din 2 mai 2012, SAS Institute (C-406/10, EU:C:2012:259, punctul 33). A se vedea de asemenea articolul 2 din Tratatul OMPI privind drepturile de autor și articolul 9 alineatul (2) din TRIPS.

56. În plus, aceste expresii originale ar trebui să fie *identificabile cu suficientă precizie și obiectivitate*. Astfel, în Hotărârea din 12 decembrie 2002, Sieckmann (C-273/00, EU:C:2002:748, punctul 55), care se referă la problema dacă un semn, în speță un miros, care nu este în sine susceptibil de a fi perceput vizual, poate să constituie o marcă, Curtea a hotărât că acest lucru este posibil „cu condiția ca semnul să poată face obiectul unei reprezentări grafice, în special prin intermediul imaginilor, liniilor sau al caracterelor, care să fie *clară, precisă, completă în sine, ușor accesibilă, inteligibilă, durabilă și obiectivă*”<sup>29</sup>.

57. Or, se pare că, având în vedere stadiul actual al tehnicii, identificarea exactă și obiectivă a unui gust sau a unui miros este în prezent imposibilă. În această privință, guvernul italian subliniază că, „în pofida eforturilor științifice depuse până în prezent pentru a defini fără echivoc proprietățile organoleptice ale produselor alimentare, în starea actuală de fapt, «gustul» este în esență un element calitativ, legat în primul rând de caracterul subiectiv al experienței gustative. Proprietățile organoleptice ale alimentelor sunt destinate, astfel, să fie percepute și evaluate de organele senzoriale, în principal gustul și mirosul, dar și simțul tactil, pe baza experienței subiective și a impresiilor declanșate de aliment asupra organelor senzoriale menționate. Nu există încă o caracterizare obiectivă a unor astfel de experiențe”<sup>30</sup>. Nu excludem faptul ca în viitor tehnicile pentru identificarea exactă și obiectivă a unui gust sau a unui miros să poată evolua, ceea ce ar putea determina legiuitorul să intervină și să le protejeze prin dreptul de autor sau prin alte mijloace.

58. În opinia noastră, posibilitatea de a încredința identificarea unui gust unei instanțe sau unui expert desemnat de aceasta, după cum sugerează Levola în observațiile sale scrise, nu aduce atingere faptului că această identificare<sup>31</sup> ar rămâne, prin însăși natura sa, un exercițiu subiectiv<sup>32</sup>. Or posibilitatea de a identifica cu suficientă precizie și obiectivitate o operă și, în consecință, domeniul de aplicare al protecției acesteia prin dreptul de autor este imperativă în scopul respectării principiului securității juridice în interesul titularului dreptului de autor și în special al terților care pot fi expuși la acțiuni judiciare, în special acțiuni penale sau în contrafacere<sup>33</sup>, pentru încălcarea dreptului de autor.

59. Faptul că produsele alimentare sunt potențial instabile nu este în sine convingător. Astfel, trebuie subliniat că, pe lângă faptul că Directiva 2001/29 nu prevede nicio obligație de a fixa o operă<sup>34</sup>, nu suportul pe care sau în care este fixată o operă face obiectul dreptului de autor, ci opera în sine.

60. Cu toate acestea, în opinia noastră, faptul că gusturile în sine sunt efemere, volatile și instabile militează împotriva identificării precise și obiective a acestora, precum și, în consecință, a calificării lor drept opere în sensul dreptului de autor.

29 Desigur, condiția ca un semn să facă obiectul unei reprezentări grafice nu mai există în dreptul Uniunii. Cu toate acestea, este important de reținut că articolul 3 litera (b) din Directiva (UE) 2015/2436 a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2015 de apropiere a legislațiilor statelor membre cu privire la mărci (JO 2015, L 336, p. 1), intrată în vigoare la 12 ianuarie 2016, și Regulamentul (UE) 2015/2424 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 decembrie 2015 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 207/2009 privind marca comunitară și a Regulamentului (CE) nr. 2868/95 al Comisiei de punere în aplicare a Regulamentului (CE) nr. 40/94 al Consiliului privind marca comunitară și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 2869/95 al Comisiei privind taxele care trebuie plătite Oficiului pentru Armonizare în cadrul Pieței Interne (mărci, desene și modele industriale) (JO 2015, L 341, p. 21), care a intrat în vigoare la 23 martie 2016, impun faptul ca semnele să fie adecvate pentru a fi reprezentate în registru într-un mod care să permită autorităților competente și publicului să stabilească cu claritate și precizie obiectul protecției conferite titularului lor.

30 A se vedea punctul 34 din aceste observații.

31 Discutăm aici despre identificarea operei, și nu despre evaluarea originalității acesteia, care este un exercițiu deschis la opinii divergente și implică un grad de subiectivitate. Cu toate acestea, dacă nu este posibilă identificarea exactă și obiectivă a unei opere, evaluarea originalității acesteia este de asemenea imposibilă.

32 Comisia consideră că senzațiile și impresiile provocate de un gust „sunt [...] subiective, lipsite de caracter concret și (prin urmare) nereproductibile, în orice caz nu cu suficientă certitudine, obiectivitate și specificitate pentru a permite protecția prin dreptul de autor” (punctul 41 din observațiile acesteia).

33 Considerentul (28) al Directivei 2004/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală (JO 2004, L 157, p. 45, rectificare în JO 2004, L 195, p. 16, Ediție specială, 17/vol. 2, p. 56) are următorul cuprins: „[i]n afară de măsurile, procedurile și mijloacele de reparare de natură civilă și administrativă prevăzute în temeiul prezentei directive, sancțiunile penale constituie, de asemenea, în cazuri corespunzătoare, un mijloc de a asigura respectarea drepturilor de proprietate intelectuală”.

34 A se vedea de asemenea articolul 2 alineatul (2) din Convenția de la Berna.

61. În consecință, considerăm că gustul unui produs alimentar nu constituie o „operă” în sensul Directivei 2001/29. Rezultă că un gust nu poate beneficia de dreptul de reproducere<sup>35</sup>, de dreptul de comunicare publică a operelor și de dreptul de a pune la dispoziția publicului alte obiecte protejate<sup>36</sup> și de dreptul de distribuire<sup>37</sup>, în sensul Directivei 2001/29, care privește numai operele. În plus, trebuie arătat că excepțiile și limitările prevăzute la articolul 5 din Directiva 2001/29 privesc numai operele protejate prin aceste drepturi.

62. Din considerațiile care precedă rezultă că Directiva 2001/29 se opune protecției prin dreptul de autor a gustului unui produs alimentar. Deoarece a doua întrebare este adresată numai în cazul în care Directiva 2001/29 nu se opune protecției prin dreptul de autor a gustului unui produs alimentar și se referă în special la condițiile pentru a beneficia de această protecție și la întinderea sa, nu este necesar să se răspundă la această întrebare.

## V. Concluzie

63. Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (Curtea de Apel din Arnhem-Leeuwarden, Țările de Jos) după cum urmează:

„Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională se opune protecției prin dreptul de autor a gustului unui produs alimentar.”

<sup>35</sup> A se vedea articolul 2 din Directiva 2001/29.

<sup>36</sup> A se vedea articolul 3 din Directiva 2001/29.

<sup>37</sup> A se vedea articolul 4 din Directiva 2001/29.